

דבר תורה לפרשת נח – ד"ר לאה ויזל

"ונח מצא חן בעיני ה'"

הפעם הראשונה בה מוזכר הביטוי "מצא חן" היא בבראשית ו' פסוק ח' המתאר שנח מצא חן בעיני ה'. זאת בניגוד לאמור בפסוקים שלפני כן ביחס לאכזבתו של הקב"ה מהאנושות. גם בשמו של נח רמוזה המילה "חן" בחילוף אותיות¹.

בדברים הבאים אבקש להתמקד בביטוי "מציאת חן" ומתוך כך להבין את ההנחיה מספר משלי "ומצא חן ושכל טוב בעני אלוקים ואדם"². הביטוי "מציאת חן" מופיע פעמים רבות בתנ"ך. אנו אף מתפללים על כך בתפילת הדרך.

מהי "מציאת חן"?

אין ספק שמדובר בביטוי מעניין מבחינה לשונית, המכיל שימוש בפועל פעיל לתאר משהו שהוא לכאורה סביל. כשאני מוצא חן בעיני מישהו פירושו של דבר שהלה אוהב אותי ואני רואה השתקפות של החן שלי בעיניים שלו. מציאת חן מחייבת קשר בין שניים ואף תחושת שייכות. מציאת חן שונה בעניין זה מיופי חיצוני.

בחז"ל מתוארים שלוש "חינות": "חן מקום על יושביו, חן אשה על בעלה, חן מקח על מקחו"³. המהר"ל מבאר את שלושתן דרך תחושת חיבור ושייכות: "כי כל דבר שמצטרף אל דבר יש חן"⁴: אישה מוצאת חן בעיני בעלה בשל הצטרפותה אליו, האדם מרגיש קשר וחיבור למקום מושבו ומתוך כך הוא מוצא חן בעיניו וגם מקח שהופך להיות רכושו של האדם מוצא חן בעיניו. על זו הדרך אפשר להבין את עמדת הלל ביחס לאופן שבו יש לשיר לפני הכלה "כלה נאה וחסודה" ולא רק "כלה כמות שהיא" כהצעת בית שמאי. לטענת בית שמאי כנגד בית הלל לפיה יש בעיה לשיר לכל כלה באשר היא "כלה נאה וחסודה" מכיוון ש"מדבר שקר תרחק", השיבו בית הלל בפשטות: כלה נאה בעיני בעלה וזה לא שקר, כשם שאין מניעה לשבח מקח שאדם רכש. מציאת חן היא סובייקטיבית וקשורה למערכות יחסים, להתקשרות. אין כללים במציאת חן ואין מדד אובייקטיבי ממצה. מאמרי חז"ל רבים יובהרו על רקע ההבנה שמציאת חן קשורה לקשר⁵.

¹ אור החיים, בראשית ו, ח.

² משלי ג', ד'.

³ סוטה מז א.

⁴ מהר"ל, חידושי אגדות, סוטה מו, ב.

⁵ כך למשל נאמר על אסתר שהיא נושאת חן בעיני כל רואיה, ואמר רבי אלעזר: "מלמד שלכל אחד ואחד נדמתה לו כאומתו..." (מגילה י"ג, א). ייחודה של אסתר היה בכך שכל אחד ראה בה משהו שקשור אליו והיה משוכנע שהיא מאומתו. זה היה חינה המיוחד של

התורה הפותחת את "ליקוטי מוהר"ן" עוסקת בנושא ה'חן'. מדבריו של רבי נחמן עולה שעל ידי התורה יכול אדם לזכות ל'חן המביא לכך שתפילותיו נשמעות. בהבנה בסיסית, דיבור מלא חן מאפשר לשומע להבין ולקבל את הדברים הנשמעים, שכן ליבו נמשך אחריהם. דיבור חסר חן גם אם הוא אמת וצדק תיאורטי, לא נוגע בשומע. לימוד התורה שהיא יעלת חן מעלה את חינו של הלומד בעיני ריבונו של עולם ופותח שערי שמיים. אולם, מוסיף רבי נחמן, מצב ישראל בגלות הינו ירוד וגם לימוד התורה שלו נטול חן ונטול תחושת התחדשות. כתוצאה מכך (ולא להיפך) גם המצב האובייקטיבי של ישראל באומות הוא עלוב ונטול חן, ואילו הכבוד והחן נמצאים בעמים בצורה מעוותת. רק **התחדשות** בתורה מתוך התבוננות בחכמה שבה, תחזיר את החן⁶. ההנחיה "מצא חן ושכל טוב בעיני אלוקים **ואדם**" באה לידי ביטוי גם בנורמות הלכתיות המחייבות התנהלות בשקיפות והקפדה על מציאת חן בעיני אלוקים וגם בעיני **אדם**. מכאן למשל צמחו חובות הקשורות לאופן בו גובים צדקה ולאופן בו נכנסים ללשכה לתרומה ועוד ועוד.

זאת ועוד, המדד ליראת שמיים אמיתית ולמציאת חן בעיני אלוקים הוא להיות רצויים בעיני אדם, על דרך האמור באבות: "כל שרוח הבריות נוחה הימנו, רוח המקום נוחה הימנו"⁷. כאשר אדם מוצא חן בעיני "אדם", כלומר אדם מן היישוב, המייצג את רוב בני האדם, כנראה שיש בו איכויות המלמדות על מציאת חן בעיני שמיים. הרבים יודעים לזהות זאת ו"כל אדם שיש עליו חן בידוע שהוא ירא שמים"⁸. אחתום בדברי ה"שם משמאל" המקשר את "ויחן ישראל" לנשיאת חן: ".. בסיני כתיב ויחן שם ישראל, ובמכילתא: כאיש אחד בלב אחד, ופירש הרה"ק מהר"י מווארקא זצלה"ה שלשון ויחן הוא **נשיאות חן**, היינו אף שלכל אדם דרכו לפי שורש נשמתו ישר בעיניו, מכל מקום מצא גם דרך חבירו חן לפניו, ועל כן היו כאיש אחד...."⁹

שנזכה להתחדש בתורה ולמצוא חן בעיני אלוקים ואדם ושנשכיל למצוא חן בשביל התורני המיוחד של כל אדם מישראל, גם כאשר הוא שונה משלנו.

אסתר שאף שאינה מתוארת כיפת מראה, ואף יש המתארים אותה כ"רקרקת", היא מצאה חן בעיני האנשים וחוט של חסד היה משוך על פניה.

⁶ רבי נחמן, ליקוטי מוהר"ן, תורה א לפי הסברו של הרב שג"ר.

⁷ אבות ג, י.

⁸ סוכה מט ב

⁹ וישלח תרע"ו, על הפסוק "ויחן פני העיר".